

МІГРАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Бучин М. А.,

доктор політичних наук,

професор кафедри політології та міжнародних відносин

Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: 0000-0001-9087-5123

buchyn@ukr.net

Мархайчук Н. О.,

студентка кафедри політології та міжнародних відносин

Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: 0000-0001-9596-9778

nataliia.markhaichuk.mv.2018@lpnu.ua

Стаття присвячена дослідженню особливостей використання міграції як важливого інструменту ведення гібридної війни. Використовуючи комплекс загальнонаукових, логічних та емпіричних наукових методів, виокремлено дві основні стратегії використання міграційної політики у контексті проведення гібридної агресії: позитивну та негативну. Позитивна стратегія передбачає використання державою-агресором мігрантів для зміцнення власних позицій та поширення власного впливу на державу-жертву. У такому випадку держава-агресор, як правило, спрямовує міграційні потоки на власну територію, використовуючи прибулих мігрантів як інструмент зміцнення свого потенціалу. У випадку використання негативної стратегії ставиться мета – послабити державу-жертву шляхом спрямування на її територію міграційних потоків. Для цього найчастіше використовуються мігранти із малорозвинених країн, які апіорі можуть бути потенційним дестабілізуючим фактором на території країни, яка стала об'єктом гібридної агресії.

Наголошено на тому, що для досягнення власних цілей через ефективне використання міграційних процесів державі-агресору необхідно контролювати три основні параметри міжнародної міграції: кількість мігрантів та склад міграційних потоків; напрямок руху мігрантів; поведінку мігрантів у новому місці проживання. У першому випадку важливими параметрами, які характеризують мігрантів, може бути рівень їхньої кваліфікації, етнічний та релігійний склад мігруючого населення, їхні вікові та статеві характеристики тощо. У другому випадку йдеться про еміграцію чи імміграцію, які в кінцевому випадку впливатимуть на кількість населення певної країни чи території. Третій випадок передбачає здійснення контролю над рівнем стабільності певної країни чи регіону, а, відтак, здійснення примусу держави-жертви до певних дій. Підкреслено, що здійснення контролю над згаданими вище параметрами та їхній вибір залежать від обраної стратегії використання міграції як інструменту під час здійснення гібридної агресії.

Ключові слова: міграція, гібридна війна, міграційна політика, гібридна агресія, мігранти.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що у сучасному світі, який характеризується високим рівнем конфліктогенності, значну роль почали відігравати гібридні конфлікти, які значною мірою замінили традиційні способи ведення війни. Під час гібридної війни держава-агресор використовує цілий комплекс невійськових інструментів задля послаблення супротивника та перемоги у конфлікті. Одним з таких інструментів гібридної агресії у сучасному світі стала міграція.

Використання міграції як інструменту гібридної війни має на меті призвести до ослаблення противника, розпорошення ним сил і засобів на приймання та розміщення мігрантів, вирішення соціально-економічних, етнокультурних та інших проблем, що послаблює його оборонні позиції. Тобто міграційні процеси стають політичним інструментом – елементом стратегії тиску на опонента, його ослаблення та дестабілізації.

Для України проблематика дослідження міграції як інструменту гібридної війни актуалізується ще й тому, що однією з основних держав-агресорів у сучасному світі, які активно використовують

міграцію для послаблення своїх опонентів, є Росія. Крім того, внаслідок російсько-української війни масова вимушена міграція населення стала однією з найбільш проблем для України. Відтак стає очевидною необхідність комплексного дослідження особливостей використання міграції як інструменту для ведення гібридної війни.

Джерельною базою для нашого дослідження стали аналітичні та наукові статті вітчизняних та зарубіжних експертів, зокрема, А. Аксьонової, С. Білошицького, Р. Дженнісена, М. Касьянової, О. Коломієць, О. Комарчук, Р. Кінга, П. Левіта, О. Малиновської, Л. Рибаківського, О. Риндзак, С. Стоуфера та ін. Згадані експерти та дослідники розглядали питання міграції, її різновидів, причин та наслідків. Незважаючи на доволі значну увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців до питання міграції, такий її аспект, як використання міграції у якості інструменту гібридної війни вивчається значно меншою мірою. Крім того, дослідники розглядають питання використання міграції як інструменту гібридної агресії лише побіжно, не аналізуючи цю проблематику в комплексі. Відтак проблематика міграції як інструменту гібридної війни потребує додаткового більш комплексного вивчення.

Мета публікації – здійснити наукове дослідження міграції як інструменту гібридної війни.

Аналізуючи міграцію, варто відзначити, що вона може бути інструментом гібридної війни насамперед завдяки тому, що може потенційно спричинити низку загроз для держави-жертви. Тут варто одразу ж зауважити, що у контексті гібридної війни мова йтиме у першу чергу про такий тип, як зовнішня (міжнародна) міграція.

Дослідники виокремлюють основні можливі загрози внаслідок неконтрольованої міграції:

- загроза для територіальної цілісності країн;
- загроза здійснення терористичних атак;
- загроза зміни чинної системи міжнародних відносин;
- загроза політичної нестабільності;
- загроза економічної та соціальної напруженості;
- загроза спричинення змін в структурі населення, що можуть призвести до розколу та громадянських воєн;
- загроза поширення захворювань та епідемій тощо (Білошицький, 2016).

Тісно із поняттям «міграція» пов'язана міграційна політика. Цей термін характеризується послідовними процесами регулювання міграції, та, зазвичай, притаманний національним державам. На думку вітчизняної дослідниці О. Риндзак, під міграційною політикою слід розуміти цілеспрямовану діяльність органів державної влади щодо регулювання міграційних й інтеграційних процесів, а також пов'язаних з ними чинників з метою оптимізації міграційної активності населення з позицій національних пріоритетів, гармонізації індивідуальних та суспільних інтересів, що у тісній взаємодії з іншими видами політики покликана сприяти підвищенню якості життя населення, цілісності соціуму, відповідати потребам розвитку людини як найвищої цінності (Риндзак, 2016).

Масова міграція в контексті гібридної війни є стратегічним механізмом, за допомогою якого держава, котра здійснює загрозу, чинитиме тиск на цільовий уряд, щоб він здійснив певний курс дій на користь держави-агресора. Держава-жертва розуміє та визнає, що загроза спричинити міграційний потік через її кордони створить напруженість у суспільстві, що, своєю чергою, викличе невдоволення владою. Як наслідок – може відбутися зміна демографії та зростання безробіття. У крайньому разі, це може призвести до краху уряду, особливо в країні з нестабільною економікою.

Масова міграція як інструмент гібридної війни є навмисною стратегією, яка використовується з військовою метою. Це може бути, наприклад, бажання змінити фокус збройних сил країн, проти яких використовується гібридна агресія, з оборони на внутрішню безпеку та демографічну політику. Також можливою метою гібридної агресії з допомогою міграційного фактора може бути вплив на державу – об'єкт агресії шляхом поширення через мігрантів власних ідей та наративів (Комарчук, 2019, с. 111).

Американський академік Келлі Грінхил називає масову міграцію інструментом зовнішньої політики держави та зброєю, яка використовується шляхом примусового переміщення певних категорій громадян. Отримуючи в результаті гібридної агресії переповнену біженцями країну, держави-жертви таким чином зазнають міждержавного примусу і тиску (Касьянова, 2017, с. 121).

Міграційні рухи стають засобом для досягнення політичних цілей без залучення збройних, економічних та інших важелів впливу. Слабкі суб'єкти міжнародних відносин також можуть використовувати масову міграцію для досягнення політичних цілей, які були б абсолютно недосяжними традиційними військовими засобами. Однак у більшості випадків міграція використовується для досягнення цілей, у яких використання військової сили було б надто витратним або потенційно ескалаційним (Касьянова, 2013, с. 245).

Враховуючи наявні мету та завдання, слід розрізняти «негативну» та «позитивну» міграційні стратегії у контексті гібридного протистояння. Перша («негативна») стратегія здійснюється з метою послаблення супротивника, підриву внутрішньополітичної ситуації та дестабілізації, зниження потенціалу розвитку та опору. При цьому така стратегія може бути прямо спрямована на конкретну державу – об'єкта агресії, або ж опосередковано передбачати приховане провокування якихось міжнародних міграційних рухів у глобальному масштабі для підриву загального становища в регіоні. Внаслідок реалізації цієї стратегії порушується наявна структура розподілу ресурсів і посилюється соціальна напруга, що власне, створює нові загрози для чинного керівництва держави. Реалізація даної стратегії спричинятиме ослаблення противника, знекровлення або витрачання сил і запасів на приймання та облаштування мігрантів, розв'язання питань (етнокультурних, економічних, соціальних тощо), пов'язаних з їх прибуттям та ін. (Малиновська, 2017, с. 80).

В іншому випадку («позитивна» стратегія) міграційні загрози при реалізації гібридної агресії слугують зміцненню власних позицій – шляхом подальшого використання людських ресурсів для власної вигоди та перетворення іммігрантів з-за кордону на агентів впливу, що посилюють залежність їх країни від агресора. У цьому контексті виділяють характеристики, за якими розрізняють бажаних та небажаних емігрантів. Бажаними вважаються ті, хто володіють мовою країни перебування, близькі за ментальністю і культурою до корінного населення країни. Крім того, держави зацікавлені у приїжджаних з високим рівнем освіти – кваліфікованою робочою силою. Їх прихід надає позитивної динаміки зростанню населення та пом'якшує демографічні проблеми в державі-агресорі.

У цьому контексті українська дослідниця М. Касьянова розширює тлумачення терміну «державна міграційної загрози» і зауважує, що сюди може відноситись не тільки постачальник небажаних іммігрантів, але й держава, що приймає мігрантів. Дана країна-реципієнт агресивними діями позбавляє інші країни трудових та інтелектуальних ресурсів і використовує іммігрантів з-за кордону як засіб політичного тиску на країну походження. Це може відбуватися як безпосередньо – через порушення питання статусу та прав таких мігрантів на рівні міждержавних відносин, так і опосередковано – мігранти стають агентами впливу держави-агресора (Касьянова, 2018, с. 40-41).

Для досягнення власних цілей через ефективне використання міграційних процесів держава-агресор повинна контролювати щонайменше три основні параметри міжнародної міграції:

1. Кількість мігрантів та склад міграційних потоків.

Залежно від своїх цілей у контексті гібридної війни держава-агресор може бути зацікавленою у формуванні міграційного потоку, який складатиметься з певної кількості мігрантів. Крім того, агресор може цікавитися мігрантами зі специфічними характеристиками, зокрема мігрантами певного віку; мігрантами, які представляють певну етнічну чи релігійну групу; мігрантами, які мають специфічні професійні знання чи навички, мають бойовий досвід тощо. Наприклад, етнічна та релігійна ідентичність є важливою, коли політичний актор зацікавлений в інспірації етнічних чи релігійних конфліктів у країні чи регіоні, куди спрямовані мігранти. З іншого боку, якщо актор має на меті погіршити конкурентні переваги певної країни, то може посприяти чи змусити до еміграції вчених, кваліфікованих спеціалістів тощо, переважно молоді та середнього віку. У деяких випадках також важливою може бути комбінація різних ключових характеристик мігрантів (Semenkova, 2022).

За думку американського дослідника С. Стоуффера, кількість людей, які переміщуються на певну відстань, прямо пропорційна кількості життєвих перспектив на новому місці проживання та обернено пропорційна кількості обставин, що ускладнюють переїзд (Stouffer, 1940, с. 846). До обставин, що ускладнюють вартість переїзду, С. Стоуффер відносить законодавчі обмеження щодо в'їзду чи виїзду, недостатню поінформованість про потенційних мігрантів, негативне ставлення місцевих жителів до мігрантів тощо.

Відтак із згаданих вище тез випливає висновок, що держава-агресор може збільшити або зменшити кількість обставин, які можуть ускладнити переселення людей. У результаті кількість мігрантів може збільшуватися або зменшуватися. Крім того, можна збільшити або зменшити відсоток окремих категорій мігрантів за їх професійною, етнічною, релігійною ідентифікацією. Наприклад, якщо держава-агресор зацікавлена у формуванні потоку спеціалістів у сфері високих технологій з метою збільшення конкурентних переваг однієї країни та водночас зменшення конкурентних переваг іншої країни в рамках планованої або наявної гібридної війни, вона може створити умови для міграції таких фахівців. Крім того, зацікавлена країна може ввести квоти на безоплатну освіту для представників країни, проти якої передбачається вжити деструктивних дій. Також може бути надана можливість працевлаштування цих спеціалістів після закінчення навчання на вигідних умовах. Такі дії здатні стимулювати міграцію фахівців (Stouffer, 1940, с. 849). Ще одним прикладом можна назвати встановлення безвізового режиму. Розглядаючись як символ зміцнення дружніх відносин між державами, він може зіграти каталітичну роль у втраті людського капіталу, а, отже, і у втраті країною конкурентних переваг.

2. Напрямок руху мігрантів.

Відповідно до цілей гібридного впливу рух мігрантів може бути спрямований на виїзд або заселення певної території. У різних умовах як масова еміграція, так і масова імміграція можуть суттєво вплинути на розвиток країни та її безпеку насамперед через те, що вони здатні зменшувати чи збільшувати чисельність населення. Якщо мігранти мають певні характеристики, то спектр наслідків такої міграції як для країни походження, так і для країни призначення може бути значно ширшим (Semenkova, 2022). Наприклад, поступове заселення частини країни, особливо біля державного кордону, людьми, які переселилися із сусідньої країни та водночас представляють її титульну етнічну групу, створює передумови для розвитку сепаратистських чи іредентистських тенденцій. В умовах гібридної війни може бути доцільним скерувати представників етнічної чи релігійної групи в країну, де вони можуть сприяти підвищенню конфліктних настроїв населення.

Варто зазначити, що сучасний рівень розвитку технологій загалом, та інформаційних технологій, зокрема, дає змогу не лише ініціювати та підтримувати міграцію, а й впливати на її маршрути. Використання мережевих інтернет-технологій для прихованого контролю міграції можливе на всіх етапах міграції. На етапі прийняття рішення, коли держава-агресор хоче сформуванню позитивне ставлення користувачів до еміграції, вона може почати публікувати пости, статті, відео тощо з історіями успіху мігрантів у нових країнах. Пости та коментарі можуть бути спрямовані не лише на заохочення та стимулювання міграції, але також можуть бути розроблені для того, щоб змусити особу вибрати певний пункт призначення міграції. З цією метою за допомогою ЗМІ та соціальних мереж можна створити позитивний імідж одних країн і негативний імідж інших країн (Semenkova, 2022).

3. Поведінка мігрантів у новому місці проживання мігрантів/

Маючи можливість змінити цей параметр, агресор здатний створити в країні-жертві ситуацію, необхідну йому для досягнення політичних цілей. Наприклад, якщо державою-агресором як ціллю гібридного впливу розглядається підвищення рівня міграційної конфліктогенності в країні-реципієнті для подальшої дестабілізації цієї країни, він може зосередити свої зусилля на формуванні та посиленні почуття образи, розчарування серед мігрантів, або серед місцевого населення. Крім того, ці почуття можуть виникати як спонтанно, так і штучно, якщо держава-агресор додатково вживає заходів для створення умов і факторів, здатних викликати невдоволення населення (Рыбаковский, 1987, с. 9).

Варто сказати, що держава-агресор може керувати як всіма параметрами, так і лише деякими з них. Наприклад, у контексті гібридної війни держава-агресор може організувати міграційний потік з необхідними якісними та кількісними характеристиками та спрямувати мігрантів у певну країну чи регіон. Прибуття мігрантів у потрібне місце може вплинути на послідовність подій так, як це цікавить державу-агресора, але без прямого втручання суб'єкта. З іншого боку, держава-агресор може і далі втручатися та почати впливати на міграційні процеси, коли мігранти вже живуть на новому місці та в новому середовищі.

Підсумовуючи, варто зазначити, що в сучасних умовах глобалізованого світу відбувається як трансформація міжнародних конфліктів (від традиційної збройної війни до гібридної агресії), так і засобів їх ведення. Відтак міграція стає одним із інструментів гібридної війни, а вміння керувати міграційними потоками може дати державі перевагу над своїми опонентами. Зважаючи на той факт, що на сучасному етапі розвитку людства спостерігається тенденція до збільшення інтенсивності використання деякими державами (насамперед – Росією) міграції для дестабілізації як окремих країн, так і цілих світових регіонів, одним із першочергових завдань для міжнародної спільноти є вироблення дієвих механізмів протидії гібридним загрозам, які здійснюються з допомогою міграції. Відтак перспективним напрямком наших подальших наукових досліджень вбачається як аналіз конкретних випадків використання міграції як інструменту гібридної війни, так і вивчення механізмів протидії такій гібридній агресії.

Buchyn M., Markhaichuk N. Migration as an instrument of the hybrid war

The article is devoted to research of features of the use of migration as an important instrument for the prosecution of hybrid war. Using a complex of general scientific, logical, and empirical scientific methods, two main strategies of using migration policy in the context of conducting hybrid aggression are singled out: positive and negative. A positive strategy involves the use of migrants by the aggressor state to strengthen its own positions and spread its own influence over the victim state. In such cases, the aggressor state, as a rule, directs migration flows to its own territory, using the arriving migrants as an instrument to strengthen its potential. In the case of using a negative strategy, the goal is to weaken the victim state by directing migration flows to its territory. For this, migrants from underdeveloped countries are

most often used, who a priori can be a potential destabilizing factor in the territory of the country that has become the object of hybrid aggression.

It is emphasized that in order to achieve its own goals through the effective use of migration processes, the aggressor state needs to control three main parameters of international migration: the number of migrants and the composition of migration flows; the direction of movement of migrants; and the behavior of migrants in a new place of residence. In the first case, important parameters describing migrants may be their level of qualification, the ethnic and religious composition of the migrating population, their age and gender characteristics, etc. In the second case, we are talking about emigration or immigration, which will ultimately affect the population of a certain country or territory. The third case involves monitoring the level of stability of a certain country or region and, consequently, forcing the victim state to take certain actions. It is emphasized that the exercise of control over the parameters mentioned above and their choice depend on the chosen strategy of using migration as an instrument during the implementation of hybrid aggression.

Key words: migration, hybrid war, migration policy, hybrid aggression, migrants.

Література:

1. Білошицький С. Міжнародна міграція як різновид сучасної зброї: соціокультурний та політичний аспекти. *Наукові записки*. 2016. № 2 (82). С. 138–156.
2. Касьянова М. Етапи регулювання міграційних процесів українців до країн Східної Європи (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). *Білорусь і сусіди: шляхи формування державності, міжнаціональні і між-державні відносини: Міжнародна наукова конференція*. Гомель, 2017. С. 120-125.
3. Касьянова М., Аксьонова А. Європейське суспільство та мусульманські мігранти: можливість порозуміння. *Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки*. 2012. № 1 – 2. С. 244 – 257.
4. Касьянова М. Міграція громадян України до Білорусі, Молдови та Росії в умовах постбіполярної трансформації міжнародної системи : дис. докт. політ. наук : 23.00.04. Київ-Чернівці, 2018. 748 с.
5. Комарчук О. Маніпулятивні технології засобів масової комунікації в умовах гібридної війни : дис. канд. політ. наук : 23.00.02. Миколаїв, 2019. 226 с.
6. Малиновська О., Коломієць О. Міграційний аспект гібридної війни Росії проти України. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 2 (30). С. 78–88.
7. Риндзак О. Державна міграційна політика в контексті пріоритетів Національної безпеки України. *Економіка України*. 2016. № 12. С. 72-81.
8. Рыбаковский Л. Миграция населения: прогнозы, факторы, политика. Москва: Наука, 1987. 114 с.
9. Jennissen R. Causality Chains in the International Migration Systems Approach. *Population Research and Policy Review*. 2007. № 26. P. 411–436.
10. King R. Theories and Typologies of Migration: An Overview and A Primer. *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations*. 2012. № 12. P. 1–43
11. Levitt P. Social Remittances: Migration Driven Local-Level Forms of Cultural Diffusion. *The International Migration Review*. 1998. № 32. P. 926–948.
12. Semenkov M. Concept and implementation of directed migration. *Політичне життя*. № 1. 2022. С. 125-131.
13. Stouffer S. Intervening Opportunities: A Theory Relating to Mobility and Distancer. *American Sociological Review*. 1940. № 5 (6). P. 845 – 867.

References:

1. Biloshytskyi S. Mizhnarodna mihratsiia yak riznovyd suchasnoi zbroi: sotsiokulturnyi ta politychnyi aspekty [International migration as a type of modern weapon: sociocultural and political aspects]. *Naukovi zapysky*. 2016. № 2 (82). S. 138–156 [in Ukrainian].
2. Kasianova M. Etapy rehuliuвання mihratsiinykh protsesiv ukrainsiv do krain Skhidnoi Yevropy (kinets XX – pochatok XXI st.) [Stages of regulation of the migration processes of Ukrainians to the countries of Eastern Europe (end of the 20th – beginning of the 21st century)]. *Bilorus i susydy: shliakhy formuvannia derzhavnosti, mizhnatsionalni i mizhderzhavni vidnosyny: Mizhnarodna naukova konferentsiia*. Homel, 2017. S. 120-125 [in Ukrainian].
3. Kasianova M., Aksonova A. Yevropeiske suspilstvo ta musulmanski mihranty: mozhlyvist porozuminnia [European society and Muslim migrants: the possibility of understanding]. *Visnyk Donetskooho natsionalnoho universytetu. Seriya B. Humanitarni nauky*. 2012. № 1 – 2. S. 244 – 257 [in Ukrainian].
4. Kasianova M. Mihratsiia hromadian Ukrainy do Bilorusi, Moldovy ta Rosii v umovakh postbipoliarnoi transformatsii mizhnarodnoi systemy [Migration of citizens of Ukraine to Belarus, Moldova and Russia

in the conditions of post-bipolar transformation of the international system]: dys. dokt. polit. nauk : 23.00.04. Kyiv-Chernivtsi, 2018. 748 s. [in Ukrainian].

5. Komarchuk O. Manipuliatyvni tekhnolohii zasobiv masovoi komunikatsii v umovakh hibrydnoi viiny [Manipulative technologies of mass communication in the conditions of hybrid warfare]: dys. kand. polit. nauk : 23.00.02. Mykolaiv, 2019. 226 s. [in Ukrainian].
6. Malynovska O., Kolomiets O. Mihratsiinyi aspekt hibrydnoi viiny Rosii proty Ukrainy [Migration aspect of Russia's hybrid war against Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*. 2017. № 2 (30). S. 78–88 [in Ukrainian].
7. Ryndzak O. Derzhavna mihratsiina polityka v konteksti priorytetiv Natsionalnoi bezpeky Ukrainy [State migration policy in the context of priorities of the National Security of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*. 2016. № 12. S. 72-81 [in Ukrainian].
8. Rybakovskiy L. Mihratsiya naseleniya: prohnozy, faktory, politika [Population migration: forecasts, factors, policy]. Moskva: Nauka, 1987. 114 s. [in Russian]
9. Jennissen R. Causality Chains in the International Migration Systems Approach. *Population Research and Policy Review*. 2007. № 26. P. 411–436 [in English].
10. King R. Theories and Typologies of Migration: An Overview and A Primer. *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations*. 2012. № 12. P. 1–43 [in English].
11. Levitt P. Social Remittances: Migration Driven Local-Level Forms of Cultural Diffusion. *The International Migration Review*. 1998. № 32. P. 926–948 [in English].
12. Semenkov M. Concept and implementation of directed migration. *Politychne zhyttia*. № 1. 2022. S. 125-131 [in English].
13. Stouffer S. Intervening Opportunities: A Theory Relating to Mobility and Distancer. *American Sociological Review*. 1940. № 5 (6). P. 845 – 867 [in English].

Стаття надійшла до редакції 03.10.2022

Стаття рекомендована до друку 11.11.2022